

การพัฒนาระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ ในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม

The Development of Capture Knowledge process of Pomelo Plantation for Pomelo Farmers in Area of Nakhon Pathom Province

นภาพรณัฏ์ ยอดสิน และคณะ *

Napaporn Yodsinn, et al.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม การดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้ระยะที่ 1 ระยะเตรียมข้อมูลในการพัฒนาระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เกษตรกร และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการปลูกส้มโอ จำนวน 12 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ กระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ ระยะที่ 2 ทดสอบคุณภาพกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เกษตรกรที่มีอาชีพทำสวนส้มโอ ที่อยู่ในเขตจังหวัดนครปฐม จำนวน 30 คน ซึ่งได้มาด้วยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเป็นเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจากการปลูกส้มโอ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบประเมินผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า 1) กระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม มีองค์ประกอบ 7 ด้าน ประกอบไปด้วย ด้านที่ 1 ประเด็นที่ต้องการถอดความรู้ ด้านที่ 2 เป้าหมายของการใช้ความรู้ ด้านที่ 3 บุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการ ด้านที่ 4 กิจกรรมที่ดำเนินการ ด้านที่ 5 ชุดคำถาม ด้านที่ 6 ความสัมพันธ์ของกลุ่มคน และด้านที่ 7 สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศรอบข้างเอื้อต่อการเรียนรู้ สำหรับขั้นตอนการถอดความรู้ มี 4 ขั้นตอน ประกอบไปด้วย ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมการ ขั้นที่ 2 ขั้นดำเนินการถอดความรู้ ขั้นที่ 3 ขั้นเขียนรายงานการ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม และคณะ ได้แก่

1) วรณัฏ์ สุจิรัฐกุล อาจารย์ประจำ กลุ่มวิจัยและวัดผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 2) พนม จงเฉลิมชัย อาจารย์ประจำ กลุ่มวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 3) นลินทิพย์ คงพงษ์ อาจารย์ประจำ กลุ่มวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 4) เทพยพณีย์ เศษคิมบง อาจารย์ประจำ สาขาวิชาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ถอดความรู้ ขั้นที่ 4 ขึ้นประเมินผลและการติดตามการนำไปใช้ประโยชน์ 2) ผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม พบว่า ผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม ของเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในภาพรวมอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.09 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.47

คำสำคัญ : การถอดความรู้/ การปลูกส้มโอ/ เกษตรกรชาวสวนส้มโอ

Abstract

The purpose of this research was development of capture knowledge process of pomelo plantation for pomelo farmers in Area of Nakhon Pathom province. The research procedure is as follows : 1) to study and analyze capture knowledge process of pomelo plantation. The sample used consisted of 12 pomelo farmers and pomelo expert of Nakhon Pathom province 2) examine the effect of capture knowledge process of pomelo plantation for pomelo farmers in Area of Nakhon Pathom province. The sample used consisted of 30 pomelo farmers of Nakhon Pathom province selected by purposive sampling method. The research instrument was questionnaire. The statistics used in analyzing the data were mean and standard deviation. The research finding were as follow: 1. The components of the capture knowledge process of pomelo plantation for pomelo farmers in Area of Nakhon Pathom province including seven components; 1) the subject of the capture knowledge, 2) the goal of knowledge application, 3) the related persons, 4) the activity, 5) the questions, 6) the relationship of members, 7) the learning environment. The steps of the capture knowledge process including four components; 1) preparing process, 2) procedure of the capture knowledge process, 3) writing the report, 4) evaluation and following the knowledge using. 2. Overall, the result of the capture knowledge process of pomelo plantation for pomelo farmers in Area of Nakhon Pathom province was at high level.

Keywords : Capture knowledge/ Pomelo Plantation/ Pomelo Farmers

บทนำ

ในปีที่ผ่านมาศูนย์วิจัยของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ซึ่งมีพื้นที่ที่ได้รับความผิชอบในพื้นที่บริการหลัก คือจังหวัดนครปฐม ซึ่งจังหวัดนครปฐมชื่อเสียงด้านส้มโอที่เป็นที่ยอมรับแก่คนทั่วไป และมีชื่อเสียงมาอย่างยาวนาน ทำให้ทางคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม มีการพัฒนานวัตกรรมเรียนรู้สำหรับเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม ทั้งรูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องส้มโอ มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ สำหรับครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 2 เรื่องการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัด

นครปฐม และเรื่องการพัฒนาชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองเรื่องส้มโอ ซึ่งทั้งสามโครงการดำเนินการภายใต้เป้าหมายเดียวกันคือ การพัฒนาการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรชาวสวนส้มโอ รวมถึงทายาทและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอนครชัยศรีและอำเภอสสามพราน ทั้งในรูปแบบการศึกษาในระบบและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในโครงการวิจัยในระยะเวลาที่ผ่านมา พบว่า ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการทำสวนส้มโอ คือ ความรู้ในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำสวนส้มโอ

การรวบรวมองค์ความรู้ในตัวบุคคล หรือเอกสารอย่างเป็นระบบเพื่อให้ผู้ใช้ประโยชน์หรือกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นเกษตรกรชาวสวนส้มโอสามารถเข้าถึงความรู้ และสามารถนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ในการพัฒนาทักษะของตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ ผู้มีความสามารถในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นสามารถเกิดขึ้นได้จากการรวบรวมความรู้จากประสบการณ์เกี่ยวกับทักษะในการปลูกส้มโอที่นำมาจากประสบการณ์ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาแต่ยังไม่ได้ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเราเรียกความรู้ลักษณะนี้ว่า ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) นอกจากนี้ยังสามารถเกิดขึ้นได้จากความรู้อีกประเภทหนึ่ง คือ ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ที่มีลักษณะการรวบรวมและถ่ายทอดไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งอาจปรากฏอยู่ในรูปแบบของเอกสาร หนังสือ คู่มือต่าง ๆ ดังที่ วิจารณ์ พานิช (2547) ได้เสนอว่าเครื่องมือในการจัดการความรู้ เป็นการจัดการความรู้ให้เป็นระบบและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคลในองค์กรให้เกิดความเข้าใจและรักในการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในองค์กรต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายเพื่อให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์ความรู้ของตนเองสำหรับการใช้งานของตนซึ่งมีความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาของตนเองและสามารถนำมาใช้ในการจัดการกับปัญหาการปลูกส้มโอในเรื่องต่าง ๆ ได้ด้วย ทั้งเรื่อง ดิน น้ำ โรคพืช และอื่นๆ ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยแก้ปัญหาในการปลูกส้มโอ กล่าวคือ การถอดความรู้เรื่องการปลูกส้มโอจากเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอด้วยการสังเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้ ประสบการณ์จากในตัวบุคคลและเอกสารต่าง ๆ สามารถส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายของการปลูกส้มโอได้อย่างเป็นรูปธรรม ช่วยพัฒนาศักยภาพชาวสวนส้มโอทั้งปัจเจกบุคคลและกลุ่ม จึงก่อให้เกิดเป้าหมายเดียวกันในการพัฒนาชุมชน เพราะองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องมาจากการนำประสบการณ์และการประยุกต์ใช้ความรู้ที่แลกเปลี่ยนกันระหว่างกลุ่ม มีการสกัดความรู้ด้วยการวิเคราะห์ สังเคราะห์จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีความเชื่อมโยงกันและนำไปสู่การใช้ประโยชน์ร่วมกันได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจพัฒนากระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกร ผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการทำสวนส้มโอและเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้เกษตรกร และทายาทของเกษตรกร ได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างชัดเจน โดยมุ่งพัฒนากระบวนการถอดความรู้ด้วยกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันของเกษตรกรโดยผ่านกระบวนการที่เหมาะสมและส่งผลต่อการปลูกส้มโอของเกษตรกรได้อย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อพัฒนากระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่
จังหวัดนครปฐม

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเตรียมข้อมูลในการพัฒนากระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับ
เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม

ศึกษาข้อมูลในการพัฒนากระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ
ในพื้นที่จังหวัดนครปฐม

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เกษตรกร และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการปลูกส้มโอ จำนวน 12 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ กระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูก
ส้มโอ

การสร้างกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ ผู้วิจัยได้
ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลเรื่องส้มโอ โดยการศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับส้มโอ โดยการ
มีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ โดยทำการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องส้มโอ
ศึกษาสภาพปัจจุบันการปลูกส้มโอ

2. ศึกษาสภาพปัจจุบันการปลูกส้มโอ โดยการจัดสนทนากลุ่ม เกษตรกร และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับการปลูกส้มโอ จำนวน 12 คน โดยใช้ประเด็นการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการปลูก
ส้มโอ ทำการสรุปผลการสนทนากลุ่ม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูก
ส้มโอ และสังเคราะห์เอกสาร งานวิจัย ที่เกี่ยวกับกระบวนการถอดความรู้ และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา
เอกสาร และจากการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์ มาสรุปสังเคราะห์ เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้าง
กระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกร

3. ดำเนินการร่างรูปแบบกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกร
ผู้ปลูกส้มโอ

4. สร้างประเด็นการสนทนากลุ่ม เพื่อพัฒนากระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับ
เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ ประเด็นสนทนากลุ่ม คือ เป้าหมายของการเรียนรู้ด้วยกระบวนการถอดความรู้
ความเหมาะสมองค์ประกอบของกระบวนการถอดความรู้ ความเหมาะสมขั้นตอนของกระบวนการถอด
ความรู้ เทคนิคและวิธีการถอดความรู้จากเกษตรกร และแนวทางการนำเสนอผลการถอดความรู้จาก
เกษตรกร

5. จัดสนทนากลุ่มเกี่ยวกับความเหมาะสมของร่างกระบวนการถอดความรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดย
นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับกระบวนการถอดความรู้ และเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ จำนวน 12 คน ร่วม

สนทนากลุ่ม โดยใช้ประเด็นการสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนากระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ

6. นำข้อมูลที่ได้จากจัดสนทนากลุ่ม ทั้งข้อที่ 1 และ 2 มาสรุปสังเคราะห์ เพื่อสร้างรูปแบบกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอฉบับสมบูรณ์

7. การประเมินคุณภาพกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกร ผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม โดยมีการขึ้นตอนดังต่อไปนี้

7.1 ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามเพื่อประเมินกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม

7.2 นำแบบสอบถามฯ ไปหาค่าความตรง โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ประเมินแบบสอบถาม หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Indexs of item-objective : IOC) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและความชัดเจนของภาษาที่ใช้ ซึ่งพบว่าแบบสอบถามที่สร้างขึ้นโดยผู้วิจัยมีค่าความตรงอยู่ระหว่าง 0.67 ถึง 1.00

7.3 นำแบบสอบถามฯ ไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านเพื่อประเมินคุณภาพกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอฯ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาและด้านการถอดความรู้ ซึ่งพบว่ากระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอฯ มีคุณภาพในระดับมาก

7.4 นำผลการประเมินและข้อเสนอแนะ มาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ ตามข้อเสนอแนะ มาปรับปรุงรูปแบบกระบวนการถอดความรู้ฉบับสมบูรณ์ ก่อนนำไปทดลองใช้ต่อไป

ระยะที่ 2 ทดสอบคุณภาพกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม

ศึกษาคุณภาพกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เกษตรกรที่มีอาชีพทำสวนส้มโอ ที่อยู่ในเขตจังหวัดนครปฐม จำนวน 30 คน ซึ่งได้มาด้วยสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเป็นเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจากการปลูกส้มโอ

การศึกษาคุณภาพกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. ทดลองใช้กระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม

1.1 ผู้วิจัยสร้างแบบประเมินผลกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐมโดยแบบประเมินผลกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม ซึ่งประกอบด้วย ข้อคำถาม จำนวน 25 ข้อ โดย

.....

ให้กลุ่มตัวอย่างประเมินผลการถอดความรู้ที่เกิดขึ้นหลังจากเข้าร่วมกระบวนการถอดความรู้ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น ซึ่งกำหนดระดับการประเมินไว้ดังนี้

- 5 หมายถึง มีความรู้/ทักษะ/การปฏิบัตินั้นอยู่ในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง มีความรู้/ทักษะ/การปฏิบัตินั้นอยู่ในระดับมาก
- 3 หมายถึง มีความรู้/ทักษะ/การปฏิบัตินั้นอยู่ในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง มีความรู้/ทักษะ/การปฏิบัตินั้นอยู่ในระดับน้อย
- 1 หมายถึง มีความรู้/ทักษะ/การปฏิบัตินั้นอยู่ในระดับน้อยมาก

นำแบบประเมินไปหาค่าความตรง โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 คนประเมิน แบบประเมินหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Indexs of item-objective : IOC) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและความชัดเจนของภาษาที่ใช้ก่อนนำไปทดลองใช้ ซึ่งพบว่าแบบสอบถามที่สร้างขึ้นโดยผู้วิจัยมีค่าความตรงอยู่ระหว่าง 0.67 ถึง 1.00

1.2 ทดลองใช้กระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม กับเกษตรกรจำนวน 30 คน ตามกระบวนการที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

1.3 นำแบบประเมินผลกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม ไปให้เกษตรกรที่มีอาชีพปลูกส้มโอประเมินหลังทดลองใช้กระบวนการ

1.4 นำผลการประเมินและข้อเสนอแนะจากเกษตรกรมาปรับปรุงกระบวนการถอดความรู้ฯ ให้สมบูรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ก่อนการดำเนินการทดลอง จัดเวทีทำความเข้าใจในเรื่องราวงานวิจัยร่วมกับชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนากระบวนการถอดความรู้ฯ ร่วมกันระหว่างเกษตรกร
2. ประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินการทดลองใช้กระบวนการถอดความรู้ฯ
3. ดำเนินการแนะนำกระบวนการถอดความรู้ฯ ให้แก่กลุ่มตัวอย่าง
4. สอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่างเพื่อดำเนินการแก้ไข ปรับปรุงกระบวนการฯ ให้มีความสมบูรณ์ต่อไป
5. ประเมินผลการถอดความรู้ฯ ของกลุ่มตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบแบบประเมิน ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปด้วยค่าสถิติ คือ การหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการพัฒนากระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม ได้กระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม มีองค์ประกอบ 6 ข้อ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ประเด็นที่ต้องการถอดความรู้ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการถอดความรู้ และการนำไปใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน

องค์ประกอบที่ 2 เป้าหมายของการใช้ความรู้ โดยกำหนดว่าความรู้หรือบทเรียนนี้จะนำไปใช้ประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมายใด

องค์ประกอบที่ 3 บุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 บุคคลที่เกี่ยวข้องและบทบาทในกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม

บุคคล	บทบาท
ผู้จัดงาน / ผู้ประสานงาน	- มีบทบาทสำคัญในการประสานงาน และสร้างความชัดเจนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และประโยชน์ รวมถึงวัน เวลา สถานที่ของการจัดกิจกรรมถอดความรู้ให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
ผู้ร่วมถอดความรู้	- เป็นเจ้าของความรู้ และภูมิปัญญาที่เราต้องการรวบรวมไว้เป็นบทเรียน และเป็นกลุ่มคนที่จะนำบทเรียนและข้อเสนอแนะที่ได้ไปปฏิบัติ ดังนั้น บุคคลที่จะมาร่วมการถอดความรู้จะต้องเป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ และมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับประเด็นที่เราต้องการจะถอดเป็นความรู้
หัวหน้าทีมหรือผู้เอื้อ	- มีบทบาทในการช่วยให้การถอดบทเรียนดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ช่วยสร้างบรรยากาศในการสนทนา และสามารถดำเนินการจนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดได้ - เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับ มีคุณวุฒิ วิทยุที่สมาชิกให้ความนับถือ หรืออาจเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรในพื้นที่
ผู้อำนวยกระบวนการ	- มีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศ การพูดคุย ที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมทุกคนได้แสดงความคิดเห็น และความรู้สึกละเอียด และสามารถจับประเด็น และดึงความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวผู้เข้าร่วมให้ผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ ได้เรียนรู้ และร่วมแลกเปลี่ยนได้

บุคคล	บทบาท
	- มีหน้าที่ที่จะให้ผู้เข้าร่วม “เรียนรู้จากคำตอบ” มิใช่เพียงทำหน้าที่ “เก็บคำตอบ” - เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการถอดความรู้และประเด็นที่จะถอดความรู้และมีความเป็นกลาง โดยเป็นเกษตรกรในพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับ และมีทักษะในการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ
ผู้ช่วยผู้อำนวยการความสะดวก	- เป็นผู้ช่วยจับประเด็น และดึงประเด็น รวมถึงการตั้งคำถาม โดยผู้ช่วยอำนวยความสะดวกในการถอดความรู้ ควรเป็นเกษตรกรที่มีความสนใจในกระบวนการถอดความรู้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของคนในพื้นที่ให้สามารถทำกระบวนการถอดความรู้ได้ในอนาคต รวมถึงความต่อเนื่องในการถอดความรู้
ผู้บันทึกบทเรียน	- มีบทบาทสำคัญในการเก็บ รวบรวม และสังเคราะห์ - เป็นเอกสารเพื่อเผยแพร่ต่อไป ดังนั้นผู้จัดบันทึกควรเป็นนักวิชาการ โดยเป็นผู้บันทึกบทเรียนในการอภิปรายกลุ่มย่อย และบทเรียนภาพรวม

องค์ประกอบที่ 4 กิจกรรมที่ดำเนินการ ประกอบด้วย รายละเอียดกิจกรรมและผลที่คาดหวัง

องค์ประกอบที่ 5 ชุดคำถาม ประกอบด้วย คำถามหลักและคำถามรอง เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบตามวัตถุประสงค์

องค์ประกอบที่ 6 ความสัมพันธ์ของกลุ่มคน โดยความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่เราทำการถอดความรู้ควรมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีความเท่าเทียมกัน มีความเป็นกันเอง

องค์ประกอบที่ 7 สิ่งแวดล้อม บรรยากาศรอบข้างเอื้อต่อการเรียนรู้และเป็นกันเอง โดยควรเป็นการลงพื้นที่เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและสร้างบรรยากาศที่สนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ดี

ตอนที่ 2 ผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม ของเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

(n=30)

ข้อ	ประเด็นการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับ	ลำดับ
1	เกิดแรงบันดาลใจในการทำงาน	4.55	0.69	มากที่สุด	1
2	เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการขั้นตอนในการทำงาน	4.23	0.43	มาก	5
3	เกิดความรู้ใหม่ในการทำงาน	4.23	0.43	มาก	5
4	เกิดการปฏิบัติหรือทักษะใหม่ในการทำงาน	4.33	0.48	มาก	4
5	เกิดแนวทางที่เหมาะสมกับตนเองในการทำงาน	4.43	0.50	มาก	2
6	เกิดการปรับปรุงเทคนิคในการทำงาน	4.03	0.18	มาก	8
7	เกิดกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างเกษตรกร	4.03	0.18	มาก	8
8	เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างการทำงานในชุมชน	4.00	0.59	มาก	15
9	เกิดการขับเคลื่อนงานไปในทิศทางเดียวกัน	4.00	0.45	มาก	13
10	เกิดผลการดำเนินงานดีขึ้น	4.00	0.53	มาก	14
11	เกิดความเชื่อมั่นในการทำงาน	4.00	0.69	มาก	16
12	เกิดความภาคภูมิใจภายหลังการนำบทเรียนไป ปรับใช้	4.00	0.45	มาก	13
13	เกิดการทำงานอย่างเป็นระบบ	3.93	0.25	มาก	18
14	เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน	3.97	0.18	มาก	17
15	เกิดการงานที่หลากหลาย	4.03	0.61	มาก	11
16	เกิดการทบทวนการทำงานของตนเอง	3.90	0.31	มาก	19
17	เกิดการสื่อสารในกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ	4.03	0.41	มาก	9
18	เกิดบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกัน	4.13	0.51	มาก	7
19	มีการสรุปผลลัพธ์ในการทำงานที่มีประโยชน์	3.97	0.18	มาก	17
20	สามารถสังเคราะห์ข้อมูลจากผู้อื่นเพื่อนำไปใช้ได้	3.80	0.41	มาก	20
21	มีการกำหนดเป้าหมายในการทำงาน	4.00	0.26	มาก	12
22	เห็นคุณค่าของผู้อื่นและตนเอง	4.03	0.56	มาก	10
23	มีการวางแผนการทำงาน	4.23	0.50	มาก	6
24	เกิดความเข้าใจกระบวนการถอดบทเรียน	4.33	0.48	มาก	4
25	เห็นความสำคัญของการใช้ความรู้ในลักษณะลาย ลักษณ์อักษร	4.43	0.57	มาก	3
สรุป		4.09	0.47	มาก	

จากตาราง พบว่า ผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม ของเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในภาพรวมอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.09 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.47 โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับแรก คือ เกิดแรงบันดาลใจในการทำงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.55 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.69 รองลงมาคือ เกิดแนวทางที่เหมาะสมกับตนเองในการทำงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.43 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.50 เห็นความสำคัญของการใช้ความรู้ในลักษณะลายลักษณ์อักษร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.43 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.57 ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ สามารถสังเคราะห์ข้อมูลจากผู้อื่นเพื่อนำไปใช้ได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.41

สรุปผลการวิจัย

1. กระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม มีองค์ประกอบ 7 ด้าน คือ 1) ประเด็นที่ต้องการถอดความรู้ 2) เป้าหมายของการใช้ความรู้ 3) บุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการ 4) กิจกรรมที่ดำเนินการ 5) ชุดคำถาม 6) ความสัมพันธ์ของกลุ่มคน และ 7) สิ่งแวดล้อม บรรยากาศรอบข้างเอื้อต่อการเรียนรู้ ส่วนขั้นตอนการถอดความรู้ มี 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเตรียมการ 2) ขั้นดำเนินการถอดความรู้ 3) ขั้นเขียนรายงานการถอดความรู้ 4) ขั้นประเมินผลและการติดตามการนำทฤษฎีไปใช้ประโยชน์

2. ผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม พบว่า ผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม ของเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในภาพรวมอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.09 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.47

อภิปรายผลการวิจัย

1. กระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม มีองค์ประกอบ 7 ด้าน คือ 1) ประเด็นที่ต้องการถอดความรู้ 2) เป้าหมายของการใช้ความรู้ 3) บุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการ 4) กิจกรรมที่ดำเนินการ 5) ชุดคำถาม 6) ความสัมพันธ์ของกลุ่มคน และ 7) สิ่งแวดล้อม บรรยากาศรอบข้างเอื้อต่อการเรียนรู้ ส่วนขั้นตอนการถอดความรู้ มี 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเตรียมการ 2) ขั้นดำเนินการถอดความรู้ 3) ขั้นเขียนรายงานการถอดความรู้ 4) ขั้นประเมินผลและการติดตามการนำทฤษฎีไปใช้ประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวัลลภา เล็กวัฒนานนท์ (2554) ได้พัฒนารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อส่งเสริมการพึ่งตนเองอย่างพอเพียงและยั่งยืนสำหรับครูภูมิปัญญาไทย ซึ่งพบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ ตรวจสอบประสบการณ์และปัญหาของผู้ได้รับการถ่ายทอด ปรับกระบวนการทัศน์ วางแผนการถ่ายทอดองค์ความรู้ บรรยาย สาธิตและฝึกปฏิบัติใช้สื่อและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น สร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ บรรยาย สาธิตและฝึกปฏิบัติใช้สื่อและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น สร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้และบูรณาการองค์ความรู้เข้าสู่วิถีชีวิต ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในพื้นที่จังหวัดนครปฐมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนั้นพัฒนาโดยใช้กระบวนการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมของ

เกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการร่วมเรียนรู้กับเกษตรกรในชุมชน ดังนั้นกระบวนการจึงมีขั้นตอนที่เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และแนวคิดของการถอดความรู้ตามแนวคิดของการจัดการความรู้

2. ผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม ของเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.09 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.47 ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการถอดความรู้ด้านการปลูกส้มโอสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพงษ์นาค นาถวรานันท์ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง โครงการการพัฒนาการเชื่อมโยงองค์ความรู้การผลิตส้มโอสู่เกษตรกร จังหวัดนครปฐม ซึ่งพบว่า ปัญหาของเกษตรกรในการผลิตส้มโอบางปัญหานั้นสามารถแก้ไขได้โดยการได้รับองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม แต่ต้องมีวิธีในการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือสื่อสารความรู้ที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกร ซึ่งรูปแบบการสื่อสารความรู้การผลิตส้มโอสู่เกษตรกรที่เหมาะสมและความต้องการของเกษตรกรวิธีการหนึ่ง คือ การร่วมเรียนรู้ในสวนส้มโอที่ประสบความสำเร็จในการผลิตส้มโอและมีการจัดการสวนที่ดี มีสภาพพื้นที่และระบบการปลูกที่ใกล้เคียงกับสวนส้มโอเขตจังหวัดนครปฐม

3. ผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับแรก คือ เกิดแรงบันดาลใจในการทำงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.55 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.69 รองลงมาคือ เกิดแนวทางที่เหมาะสมกับตนเองในการทำงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.43 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.50 เห็นความสำคัญของการใช้ความรู้ในลักษณะลายลักษณ์อักษร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.43 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.57 ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิเศษฐ์ ฤทธิบุญไชย และคณะ (2559) ที่กล่าวถึงสภาพของปัญหาของการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย วิธีการปลูกส้มโอมาจากการสืบทอดของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น โดยไม่มีการพัฒนาให้ดีขึ้น การพัฒนาและการเรียนรู้คิดค้นวิธีเป็นการลองผิดลองถูก และการแลกเปลี่ยนความรู้มีในวงแคบ เฉพาะในหมู่เครือญาติเท่านั้น ดังนั้นแนวทางการสร้างรูปแบบ คือต้องกระจายความรู้และประสบการณ์ให้เผยแพร่ไปทั้งกลุ่มเกษตรกร และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อผลประโยชน์ที่ยั่งยืนต่อการเพาะปลูกส้มโอในจังหวัดนครปฐมต่อไป นอกจากนี้ต้องการกระจายความรู้ต้องมีแบบแผนในการบันทึกให้เป็นลายลักษณ์ เพื่อปรับเปลี่ยนความรู้ที่ฝังลึกให้กลายเป็นความรู้ที่ชัดเจนคืนกลับไปสู่ผู้ที่สนใจให้เป็นความรู้คงอยู่สืบไป และยังสอดคล้องกับจักรกฤษณ์ จันทรแจ่มและธีรศักดิ์ อุณารมย์เลิศ (2560) ที่ได้ศึกษาถึงแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศและปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลในด้านการดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลน ที่ผลการวิจัยพบว่า สภาพการณ์ของพื้นที่ป่าชายเลนและกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชนต้นแบบบ้านเปรี๊น คือ มีการจัดการด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านในชุมชน การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ การประสานความร่วมมือทั้งภายในและภายนอก

4. ผลการถอดความรู้ของเกษตรกรชาวสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม ของเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ สามารถสังเคราะห์ข้อมูลจากผู้อื่นเพื่อนำไปใช้ได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.41 ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของนิภาวรรณ เจริญลักษณ์ (2558) ได้ศึกษาภูมิปัญญาและการอนุรักษ์พันธุ์พืชวิถีชีวิตชาวสวนส้มโอกลุ่มแม่บ้านนครชัยศรี ที่กล่าวถึง แนวทางการอนุรักษ์

ฟื้นฟู เพื่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาของเกษตรกรสวนส้มโอกลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี ควรดำเนินการในด้านการฟื้นฟู เป็นแนวทางที่บรรพบุรุษได้สั่งสมไว้ เช่น การปรับสภาพดิน การอนุรักษ์พันธุ์ส้มโอ เป็นต้น ด้านการประยุกต์ ซึ่งเป็นการผสมผสานความรู้เก่าและใหม่เพื่อสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และควรดำเนินการในด้านการสร้างใหม่ โดยการคิดค้นรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อให้สวนส้มโอสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

1.1 ชุมชนควรสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มเกษตรกรเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

1.2 ชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน ควรร่วมกันพัฒนาและแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อพัฒนาการดำเนินงานที่ส่งเสริมการปลูกส้มโอได้อย่างเป็นระบบ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับการถอดความรู้ของเกษตรกรที่มีบริบทพื้นที่และวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

2.2 ควรศึกษาควรศึกษารูปแบบการถอดความรู้สำหรับเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดนครปฐมโดยใช้เทคนิคที่เหมาะสมโดยศึกษาความต้องการของพื้นที่ในประเด็นอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

จักรกฤษณ์ จันทรแจ่มและธีรศักดิ์ อุ่ณารมย์เลิศ. (2560). “กระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน:กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบบ้านเกร็ดโน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด”.

วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย 9(2): 271-230.

นันท์ปพร สิทธิยา. (2551). การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิภาวรรณ เจริญลักษณ์. (2558). การศึกษาภูมิปัญญาและการอนุรักษ์พันธุ์พืชวิถีชีวิตชาวสวนส้มโอกลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บุญส่ง หาญพานิช. (2546). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย.

วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พงษ์นาค นาวรานันต์. (2553). **โครงการการพัฒนาการเชื่อมโยงองค์ความรู้การผลิตส้มโอสู่เกษตรกร จังหวัดนครปฐม**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, นครปฐม : สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.).

พิชามณูย์ คุ่มสุข. (2555). **การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพ็ญศิริ พันพา. (2552). “การจัดการความรู้ของท้องถิ่น การเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาการจัดการความรู้ด้านเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน”. **วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์** 16 (2) : 24-33.

ภูริตา เกิดปรำงค์ และสรวรรยา ธรรมอภิพล. (2560). “การปรับตัวเชิงรุกของเกษตรกรสวนส้มโอ จังหวัด นครปฐม”. **วารสารการจัดการและการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี** 4 (2) : 21-43.

วรรณิ์ สุจิตร์จุล และพนม จองเฉลิมชัย. (2560). “การพัฒนาชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองเรื่องส้มโอ”. **Veridian E-Journal, Silpakorn University** 10 (2): 896-909.

วันทนา เมืองจันทร์. (2549). **การจัดการเรียนรู้ในสถาบันพัฒนาครูคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา**. [online]. Available: <http://www.nidterp.go.th/km/data/v2.doc>.

วัลลภา เล็กวัฒนานนท์. (2554). **การพัฒนารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อส่งเสริมการพึ่งพาตนเองอย่างพอเพียงและยั่งยืนสำหรับครูภูมิปัญญาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิจารณ์ พานิช. (2547). **สถานศึกษากับการจัดการความรู้เพื่อสังคม**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.

วิเศษฐ์ ฤทธิบุญไชย และคณะ. (2559). “รูปแบบการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมสำหรับส้มโอ จังหวัด นครปฐม.” **วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม** 3(2): 90-101.

Reber, A.S. (1969). “Transfer of syntactic structure in synthetic languages”. **Journal of Experimental Psychology**. 81: 115-119.